

ĚDIČNÍ POZNÁMKY

Babičku začala Božena Němcová psát koncem roku 1853 (po prvé se o práci na ní zmiňuje v dopise svému muži z 24. listopadu 1853) a dokončila ji v létě r. 1854 (25. srpna píše A. Markovi: „Napsala jsem povídku delší, ale kněhkupci krčí ramenoma;“ dále o Babičce mluví v dopisech A. V. Šemberovi z 26. srpna a v nedatovaném listě). V létě r. 1855 začala vycházet u Jaroslava Pospíšila a vyšla zde ve 4 sešitech. (V březnu 1855 žádá Němcová Pospíšila o vrácení rukopisu, aby „opravila ty drobnosti, co jste mi řekli, a co sama ještě ráda bych připsala“; 4. června píše Helceletovi, že mu pošle dva sešity Babičky, 10. června odeslala dva exempláře Šemberovi.) Honorář za knihu činil 158 zl. 93¹/₂ krejcaru a 13 zl. z něho zaplatila opisovači. Rukopis Babičky dochován není.

Po druhé vyšla Babička roku 1862 tiskem a nákladem Antonína Augusty v Litomyšli a v Praze a tvořila první díl Sebraných spisů Boženy Němcové. V nakladatelově Slovu ke čtenáři je toto vydání označeno jako „druhé, poopravené vydání“. Vycházelo rovněž v sešitech, ale Němcová z nich (byly opět čtyři) viděla pouze sešit první, ostatní vyšly až po její smrti. Neúcta nakladatelova k dílu Němcové projevila se nejen nedbalou sazbou, ale i tím, že k Babičce připojil zcela neorganicky slavenskou pohádku O krásné pastorkyni a Obrazy ze života slovenského. Celkem má tento 1. díl Sebraných spisů Boženy Němcové 352 strany, z nichž Babička jich obsáhla 290. Němcová sama provedla v textu druhého vydání některé změny a opravy, ale vedle nich jsou v tomto vydání i libovolné opravy asi sazečovy nebo korektorovy a množství tiskových chyb, vynechaných slov a pod.; nemůžeme tedy každou změnu druhého vydání považovat za úpravu autorčinu. Na druhé straně i autentické zásahy autorčiny, vcelku málo významné, porušují v mnohých případech znění prvního vydání, ať již neúměrným rozváděním nevýznamných podrobností, ať svou nelogičností vzniklou špatným provedením v tisku. Němcová prováděla úpravy pro druhé vydání již v pokročilé nemoci, a proto nesou stopy nesoustředění a únavy. Nepovažujeme tedy text druhého vydání za text poslední ruky a otiskujeme znění vydání prvního.

Při pořizování správného textu Babičky se ovšem neobejdeme bez znalosti 2. vydání, neboť podle něho můžeme opravit několik chyb ve vydání prvním. Stalo se tak v těchto případech:

str. 34, 11: z vola *kostel* místo z vola *hospoda*. V literárním archivu Národního musea je uložen lístek z pozůstalosti B.

Němcové, otištěný již M. Gebauerovou v jejím vydání v „Českých spisovatelích 19. století“ (Praha, J. Laichter 1913), který vysvětluje tuto opravu: „V prvním vydání je vytištěno ‚z vola hospoda‘, ale v rukopisu, který doposud mám, bylo psáno ‚z vola kostel‘, a dole stálo: Zvol je vesnice na vršku nad Úpou a je tam vidět kostel. — Nevím, kdo si dovolil přetvořit z kostela hospodu, čili slavná censura či pan korektor či pan nakladatel ze šetrnosti snad, aby se nad tím národním vtípem neurazil některý odběratel z kněžského stavu. — Chtěla jsem to opravit, ale když jsem ten arch do ruky dostala, bylo již. Opravuju to tedy nyní v druhém vydání tak, jak se v lidu doposud říká a dětem v hádku dává.“

38, 12: *ten* boží svět m. *tu* boží svět

70, 12: do *tváří* m. do tváři

204, 29: káně, jež m. káně, již.

V Museu Boženy Němcové v České Skalici je zachován neúplný výtisk 1. vydání *Babičky* s vlastnoručními přípisky a úpravami B. Němcové pro druhé vydání, který museu věnovala dcera autorčina Dora. Výtisk začíná stranou 107, chybějící část se majitelce ztratila při okupaci Jičina v r. 1866, jak sdělil správce musea J. Krtička, který nám ochotně zapůjčil výtisk k prostudování. Poznámky a opravy, které Němcová prováděla tužkou, jsou většinou zcela nečitelné nejen na denním světle, ale i při ultrafialových paprscích. Podle čitelných oprav opravujeme dvě místa v textu:

str. 90, 31 a 32; 93, 23; 228, 3: Leopold m. Leupold

242, 15: trochu popele s *prosem* smíchaného m. trochu popele s *porem* smíchaného.

Třetím pramenem pro rekonstrukci dobrého textu je i Ohéralův překlad *Babičky* do němčiny, který vyšel v rakouském zábavném měsíčníku *Erinnerungen* (Praha, red. W. Ernst) v lednovém, únorovém a březnovém čísle r. 1858. Němcová sama se překladu zúčastnila, jak je patrné z její korespondence. V dopise V. Bendlovi ze 7. ledna 1858 se Němcová zmiňuje, že k ní chodí Ohéral s překladem, v dopise synu Karlovi z 23. ledna 1858 píše doslova: „Že jsem jim při tom pomohla, dali mi předplacení na jeden exemplár.“ Překladatel konečně v poznámce uvádí: „Sie (B. Němcová) hat zu unserer Übertragung ihre Zustimmung erteilt und war

dabei dem Übersetzer... hilfreich zur Hand.“*) Je tedy překlad, i když je zkrácený, věrohodný a důležitý při přípravě textu i při zpracovávání poznámek. Podle něho opravujeme:

str. 78, 14: snad *k* ní nešla m. snad *s* ní nešla (ob Sie nicht etwa bei ihr sei)

238, 3: i myslivce; důvěrně m. i myslivce, důvěrně.

Překlad dále podporuje uvedenou opravu podle 2. vydání (38, 12): ten boží svět m. tu boží svět (die weite Gotteswelt).

Při stanovení správného textu použili jsme samozřejmě výsledků všech dřívějších vydavatelů Babičky; jde především o vydání Miloslava Novotného a o 4. vydání Babičky v Národní knihovně (1952), v nichž byly uvedené opravy již provedeny a ve shodě s nimiž upravujeme dále tato místa:

str. 32, 8: k žličskému mostu m. k Žličskému mostu

53, 30: Mečov m. Mečon

61, 21: střenkami m. střemkami

82, 20: postavila se jako *statue* m. postavila se jako *statně*;

30: na Červenou Hůru m. na Černou Hůru

85, 19: rozčepejřeným m. rozčepeřeným

118, 8: Láska, bože, láska... m. Láska, boží láska... (jde o slovenskou lidovou píseň, která má důsledné znění „Láska, bože, láska“, jak uvádí také Němcová v Pohorské vesnici, Spisy sv. 6, str. 86)

142, 31: Ve Rtýnském lese m. Ve Rtínském lese

169, 20: vrabce... vyplašili m. vrabci... vyplašili

183, 31: po škamnech m. po kamnech

190, 6: o druhých, třetích *vakacích* m. z druhých, třetích *vakací*

195, 18; 197, 6: *Lehotský* m. *Lhotský*

209, 19: *osvětlenému* m. *osvětlému*.

Při přípravě kritického textu Babičky nabízel se dvojitý postup: Zachovat znění 1. vydání co nejuvěrněji, t. j. neprovádět ani opravy některých rušivých jevů, zvl. interpunkčních, nebo pokračovat v úsilí dosavadních vydavatelů a vytvořit text, který by mohl být na delší dobu textem kanonickým. Vedeni touto snahou, rozhodli

*) [B. Němcová] nám dala k překladu souhlas a byla při něm účinně nápomocna. — Překlad není překladem celé Babičky. Jsou v něm vynechány tyto části: od str. 103, 23 (To řkouc vyvedla babička z komnaty...) až po str. 107, 5 (...bavit se se sprostou babou.). Dále nejsou přeloženy celé kapitoly 10. až 15.

jsme se pro postup druhý, zaznamenáváme však přesně všechny změny, které jsme v Babičce provedli. Nečiníme tento výpočet pouze pokud jde o pravopis a interpunkci, poněvadž kritické vydání není pořizováno jako příspěvek k dějinám pravopisu ani k dějinám interpunkce.

Při úpravě textu se řídíme edičními zásadami stanovenými Českou akademií věd a umění a propracovanými ediční praxí Národní knihovny, podle nichž byly upravovány i předcházející svazky sebraných spisů B. Němcové v Knihovně klasiků.

Opravujeme místa, kde se autorka ve snaze o spisovnost dopouští násilné hyperkorektnosti, a to v užívání tvaru zájmena osobního *mne* v dat. a lok. jednotného čísla, v užívání instrumentálu bez předložky *s*, *se*, a konečně v některých tvarových nepřesnostech v přechodnících. Jde o tyto případy:

a) Dativ a lokál zájmena osobního *mně* m. *mne*, které je v 1. vydání:

- str. 74, 26: začal mně kropit vodu do obličej
- 121, 17: tu [písničku] mně... musíš dnes zazpívat
- 205, 5: po mně skočí
- 208, 16: kdybyste mně byl... takto ruku byl mohl podat
- 238, 33: kdyby mně to Barunka neudělala

b) Vazby s vypuštěnou předložkou *s*, *se*:

- 51, 26: s veselou tváří položila ruku do ...pravice vysokého junka
- 86, 5: se sklopenou hlavou šoural se do síně
- 92, 20: s peřím ani s kolovratem bych se tu rozložit nemohla
- 141, 25: když si poutníci... ruce podávali s obyčejnými slovy „odpusťme si“
- 145, 27: odpověděl pan otec s velmi opravdickou tváří
- 168, 32: se zrakem k zemi obráceným podala jí petrklíč
- 216, 17: s jakousi...radostí se hnali
- 236, 23: se sklopeným okem odříkávala... přání.

Necháváme však: pan otec... vítal veselou tváří své lidi (51, 6); že se nemohu už pokojnou myslí pomodlit (72, 19); pokynul milostivou tváří, aby vešli (91, 3); těmi slovy dal mi tatík požehnání (197, 30); když se odevzdáš pevnou důvěrou do vůle boží (198, 13); těmi slovy propustila kněžna babičku (230, 4); klidnou myslí dívala se, jak to vše okolo ní roste (248, 17).

c) Tvar přechodníků:

- 64, 27: řekl myslivec, zapaluje si dýmku m. zapalujíc si
- 182, 3: vyjel rychle Jan, ... poskakuje m. poskakujíc

- 183, 27: ozval se Vilém, ..., ukazuje m. ukazujíc
 212, 12: zarachotil ... vůz, přijížděje m. přijíždějíc
 251, 33: umíráček, hlásajcí m. hlásajíc
 252, 1: průvod záležejcí m. záležejíc

Necháváme však absolutně užité tvary přechodníků jinak celkem neobvyklé: A mluvíce o nich, začalo se mluvit o zlodějích vůbec (152, 30).

U cizích slov upravujeme délku tam, kde předpokládáme tehdejší výslovnost takovou, jak ji označujeme: Talián, Sultán, Mariánka, Dioklecián, Goliáš, disputát, korále, čokoláda, páter, balšám, sakristián, lary fáry (v originálu je -a-); Davídkovi, fíky, studýroval (v originálu je -i-); necháváme však psaní původní, kde může odrážet výslovnost, zvláště ve jméně Adelka (jedinkrát je u autorky -é-, které zachováváme). V slovech domácích necháváme původní samohlásky dlouhé i krátké, kde se opírají o skutečnou výslovnost, zejména lidovou, a to i tehdy, není-li výslovnost lidová označena důsledně (na př. v letě vedle v létě, chvílku vedle chvílku, líchtit se vedle lichotit se, tříkrálový vedle tříkrálový, svatojánský vedle svatojanský, plačou vedle pláčou, chléb vedle chléb a j.). Upravujeme však délky tam, kde je kolísání jen nahodilé a může být způsobeno i sazečem (na př. ojedinělé údoličko, malomluvný, plaň, ušklíbl se, šňur, šňurek [je i šňůr] — ponecháno však polívka, přísluší), anebo kde jde o doznívající pravopisnou tradici, vnučovanou ještě tehdejšími pravidly, jako je krátkost u těchto infinitivů: zabít (24, 23; 134, 19; 148, 31), umyti (26, 9), unest (38, 26), zanest (47, 18), pomstít (67, 29; 193, 34), přenest (105, 20), uctít (139, 15), poctít (212, 24).

Při úpravě interpunkce jsme se mimo případy uváděné edičními zásadami řídili těmito pravidly: čárkou oddělujeme vokativy, které Němcová zpravidla neodděluje: prosím vás, babičko, (39); Fraňku, mlč, (63); nic, kmotra, nic (69); ty, Barunko, jdi napřed (87); hned, tatínku, hned, (114); vy, kmotra, upokojte se, (197) a j. Neklademe čárky tam, kde bychom porušili frázování: ale babičko (29); jestlipak ale vy děti také posloucháte (56); ba mamičko (69); ty Frantino, co myslíš (139); počkej ty opice (186); viď tatínku, (216) a j. Kde však Němcová v takových případech čárku má, necháváme ji: viď, slečno, (111); oh, milostslečno, (222) a pod.

Čárkou oddělujeme přístavky, Němcovou zpravidla neoddělované nebo oddělované jen čárkou za přístavkem, na př.: že on, otec, ji hledal (79); a vrabci, ti uličníci, když měli... (85); Lehotský, chudák, vyprovázel mne (97). Porušilo-li by se však větné členění, necháváme tyto výrazy bez čárky: my děti bývaly u ní kolikrát (46); máma chudák, to víte (199).

Členy postavené mimo větu neoddělujeme čárkami: musel to být tedy přece nekalý člověk ten Mojžíš (35); to je zdvořilý človíček ten Vlach (36); ale je to chlapík ten ženich (244); to musí být zlá nemoc ta hlavnice (186; jedině zde 1. vydání čárku má).

Nejsložitější je interpunkce přechodníkových vazeb a přívlasků. Zde není 1. vydání Babičky jednotné a ani naše vydání nemohlo zde provést úpravu lineární. Ponecháváme původní členění Němcové, kde je možné s hlediska našeho usu; doplňujeme čárky jen v případech syntakticky a pravopisně nezbytných.

Před spojkou *než* necháváme čárku nebo ji vkládáme, jen když následuje věta s určitým slovesem: že se nesla výše, než narostla (35); já s ním byl pasti klást, než jsme odešli (201); lépe by jí bylo v zemi, nežli jí na zemi je (204). Nevkládáme však čárku ve větách typu: víc leží než chodí (199). Jde-li jen o rozšířený člen větný, čárku rušíme: vy dříve umřete než my (160); neslyšíte nic než zvonků hraní (161).

Nedoplňujeme čárku před podřadicí spojkou ve větách typu: ráno než se děti oblékly, stál již Orlík na vorách (210); a večer když šly spolu naproti dětem, zašly si přes pole (213); kde však Němcová čárku má, necháváme ji: jedenkrát, když šla Novotná s dílem, prosila jsem naše (47); v létě, když byla vrchnost na panství, vidávaly děti (35). Před slučovací *a* čárku vypouštíme.

Ostatní interpunkční znaménka (dvojtečku, středník, pomlčku, otazník, vykřičník a uvozovky) upravujeme podle dnešní normy.

Z jiných úprav provedli jsme pouze tyto změny: odstranili jsme ojedinělé geniti vy množného čísla na -ův (dnův 97, 12; smyslův 209, 11), tvar *cizým* jsme změnil na *cizím* (97, 5) a řídký slovesný tvar *si* jsme opravili na *jsi* (75, 25; 81, 20; 239, 6).

* * *

ČESKOSKALICKÝ VÝTISK má tyto přípisky, škrty a opravy (čísla znamenají stránky skalického výtisku, čísla v závorkách stránky vydání našeho):

- 108: na horním okraji: *Písař ten měl plavé vlasy s kadeřemi a šel s nimi a praktikant[em?]*. Levý okraj je popsán dnes setřeným, rozmazaným a nečitelným písmem, z něhož jsou čitelná jen jednotlivá písmena nebo slova. Na téže straně jsou škrtnuta slova: *to mudínek z marcipánu byl. Němec* (84, 8);
- 109: horní a pravý okraj je popsán, dnes nečitelně. Škrtnuty věty *Děvčata se mu vysmály až do konce odstavečku* (84, 23—25);
- 114: na spodním okraji připsáno červenou tužkou: *psi uvyklí* (88);
- 117: škrtnuta slova *bílé a sádrové* (90, 24); na pravém okraji připsáno z *bílého mramoru* a vsunuto před slovo *sochy*; *Leupolde* (ř. 31),

- Leupold (ř. 32) opraveno červenou tužkou na Leopolde, Leopold;
- 118: mezi slova *byl* a *krb* vloženo na levém okraji slovo *vlaský* (91, 18);
- 121: ve slově Leupold (93, 23 a 26) škrtnuto červenou tužkou *u*, ale po straně neopraveno;
- 122: ve větě „*Nu pročpak ne; to je pěkná paní*“ (94, 6) je škrtnuto *pročpak* a *to je* přehozením opraveno na *je to*;
- 123: mezi slova *máte* a *hezky* (94, 23) vloženo na pravém okraji oslovení *milostivá paní*;
- 124: škrtnuta věta: *a snad proto je tak kurážná, že od narození všemu přivykat musela jako voják* (95, 13);
- 131: v poznámce škrtnuto *Ančka je*, ve výraze *z mléka* vloženo mezi předložku a jméno na pravém okraji *kyselého*, spojka *a* škrtnuta, za slovo *vejcem* připsáno na spodním okraji *a kmínem*; úprava tedy zní: *Polévka z kyselého mléka, zakloktaná moukou, vejcem a kmínem* (100);
- 134: škrtnut odstavec *Když Kašpar školu odbyl... až dokonce mezi cizí lid*. Na levém okraji připsáno (asi cizí rukou) *dobře* a podtrženo. Na levém dolním okraji: „*Ano* (dál nečitelné). *Nebud ti to líto že je Němec*“ (102);
- 135: ve slově *shasil* škrtnuto *i* a vpravo odstraněno korektorskou značkou (102, 31). Červenou tužkou škrtnuty věty mezi pomlčkami: *Naprosili se mne... až zemi složila* (103, 9—13);
- 136: na levém okraji připsáno: *pečivo a rozličné lahůdky* (103, k ř. 24); škrtnuto *drahé dárky* (ř. 29) a vlevo připsáno: *drahé hračky, knihy s obrázkami a vozeček a konika*; u řádku *a má ještě čtyry* (104, 4) připsáno vpravo *děti*; škrtnuto: *kočky a vrány* (ř. 5) a vlevo připsáno: *vrabce, že je devět a že nemají mnohdy*; ve větě „*či že jedí kočky a veverka*“ (ř. 7) škrtnuto *kočky a*, ale škrtnut přesahuje i slova *že jedí*;
- 137: škrtnuto: *jak by smet* (104, 22) a opraveno vpravo na *těž*. Na pravém okraji pak delší přípisek: *Také já dopila jsem ji lepší kousek a nyní co jsem u Terezky mám se už [mám se dobře — Tak škrtnuto; další slovo nečitelné] jako jsem nikdy* (nečitelné; Mil. Novotný, Dílo B. Němcové XIV, 1930, str. 53, čte: jako jsem [se] nikdy neměla); škrtnuto: *těm je už hej* (ř. 27); škrtnuty poslední řádky: *No vidíme... až po žádné síly* na str. 138 (104, 33 až 105, 2);
- 138: na horním okraji: *co jsem u dcery a každý den*; na okraji levém: *dvoje* (škrtnuto) *mám a dobrou cítím se zdravější a silněj[ší]*; Mil. Novotný spojuje přípisek na horním a levém okraji a čte: *co jsem u dcery a každý den ji mám a dobrou, cítím se zdravější a silněj[ší]*; škrtnut začátek odstavce „*Co je... až po odpověděla slečna* (105, 9—13);

- 139: škrtnuto: *a ještě k tomu udělá milostivá paní dobrý skutek* (106, 3);
- 140: *v líce* škrtnuto a opraveno na pravém okraji na *na čelo* (106, 29); *zvolá* škrtnuto a opraveno na pravém okraji na *ozvala se* (106, 31);
- 142: *aksamitového kabátu* (108, 20) opraveno na pravém okraji na *aksamitového kabátku*;
- 143: na pravém okraji u řádku, který končí *svého to stavení* připsáno: *svolal všechny a díval se jak si je odná[šejí]*;
- 145: *Mezi tou řečí* (110, 5) škrtnuto *tou*; škrtnuta část věty: *Děti hned babičce vypravovaly, co jim pověděla comtessa o mravencích, ta ale ptala se babičky* (110, 7); přípisek po pravém kraji je nečitelný; je možné číst jej s Mil. Novotným: i obrátila se comtessa ptajíc [se] k čemu nese;
- 147: ve větě *pletou se ty krásné klobouky* škrtnuto *se* (111, 23); na konci věty za slova *z rejžové slámy* vloženo na pravém okraji: *jako je [tento?] můj*;
- 150: škrtnuto *černý klobouček* (113, 28), oprava na levém okraji je nečitelná (Mil. Novotný se domnívá, že ji lze čísti: *svůj bílý klobouček*); přípisek ve spodní polovici levého okraje je nečitelný;
- 151: škrtnuto: *Běta i Vorša* (114, 9); přípisek vpravo je nečitelný; Mil. Novotný jej ještě četl jako *Bětce a Voršce*; ve větě *Pan Prošek sedá na kozlík* (ř. 16) škrtnuto *sedá*, červenou tužkou škrtnuto *vezme* a opraveno vlevo na *bere*; přípisek vpravo odstavce je zcela nečitelný;
- 155: stránka je označena červenou tužkou křížkem, číslice stránky je podtržena a za slovem *strpení!* (115, 27) je šikmá čára; Mil. Novotný se domnívá, že označení je proto, že „patrně mělo zde býti ještě měněno“;
- 158: u slova *podivín* (119, 11) na levém okraji dvě nečitelná slova;
- 160: u odstavce „*já jsem jako ta Žuzanka*“ (121, 6) na levém okraji dvě nečitelná slova;
- 164: u slov *paní pekla* (123, 26) připsáno na pravém okraji *Proš [ková]*;
- 173: za slova *botky měl* (129, 31) vloženo na horním a pravém kraji: *dal mu každý jednu až se mu v očích a pak svažte mu — další slovo je nečitelné; z věty: „Tak, teď to máš, jsi celý pěkný, můžeš jít s dary!“* (130, 7) škrtnuto: *to máš, jsi celý pěkný, jít*; přípisek vpravo: *a jdi a jestli se tu ještě jednou ukáž[eš]*; další slova nečitelná; škrtnuto *jak s bidlem* (ř. 11);
- 177: škrtnuto: *a tak dalece se osmělil, že podal kněžně šňupec tabáku* (133, 3); přípisek vpravo je nečitelný;
- 178: u řádku: *Pan mlynář ale zaslechl to* (133, 22) na levém okraji přípisek: *Tehdy vytáhl pan mlynář pikslu*;

- 206: na horním okraji: *a nahoře červený kohoutek vykreslen patří za slova na níž byla abeceda* (153, 15);
- 208: u řádku se slovy *pohádky o princeznách* (155, 6) na levém okraji připsáno *o zlatém kolovrat*[u];
- 214: za slova: *že vzrůst po něm nemá* (159, 19) vloženo na levém a spodním okraji: *proste jen strejčka on umí take pohádky povídat a že jim babička slíbila že strejček Kašp*[ar];
- 332: *porem* opraveno na levém okraji na *prosem* (242, 15).

* * *

DRUHÉ VYDÁNÍ Babičky označil Jos. Kabelík v článku *Které vydání Babičky je autentické* ve Věstníku čes. profesorů (1902, 215) za vydání, které by mělo být základem dalších vydání Babičky, a sám tuto knihu takto vydával. Nesouhlasíme s jeho názorem, avšak uvádíme odchylky tohoto vydání od vydání prvního. Třebaže je neuvádíme všechny, přece je přinášíme úplněji než vydavatelé dřívější. Není ovšem ani věci kritického vydání přinášet výpočet tiskových a jiných chyb, pro samotný text bezpodstatných. Je také otázka, má-li se v Babičce uvádět různověstí z celé knihy, nebo jen z 1. sešitu, (t. j. 96 stran), který Němcová korigovala, i když v nemoci, a tedy už nepřesně. Jiná otázka je, co v různověstí uvádět z vydání, o kterém víme, že se hemží chybami a úpravami.

Některé odchylky po prvé otiskla M. Gebauerová ve svém vydání Babičky u Laichtra 1905 a po ní Mil. Novotný v r. 1928. Jsou několikerého rázu i původu. Především zde je mnoho tiskových chyb grafických, pravopisných i mluvnických (chyby proti tvrdému *y* a měkkému *i*: *običej*, *chybyla*, *vykýř*, *bilinky*, *vřítili se*, *že sy myslíš*, *ti děti*, *známí číhaly*, *mi držíme*; proti *s-* a *z-*: *co s toho*, *vas* (m. *vaz*), *prospěvovat*; ve skloňování zájmen osobních: *tu mne musíš zazpívat*; *tu hanbu ji neudělám*, *povídá ji*, *mně miloval*, *mě se stýskalo*, *mne to udělala*, *jím nosy mrzly* a pod.). Mnoho chyb má 2. vydání v kvantitě: vedle jasných chyb (*řici*, *zmízela*, *cíp* a pod.) jsou odchylky v kvantitě těch slov, v nichž 1. vydání kolísá nebo má kvantitu podle lidové výslovnosti: *oblíče*j, *chvílka*, *v letě*, *chle*b, *špka*, *dvěří* a pod. Počet těchto slov je v 2. vydání větší (*koničky*, *košček*, *slovičko*, *mičem*, *listeček*, *laskomíny*, *na klíně*, *pod páždí*, *za pásem*, *pohledl*, *povídat*, *podívat* a pod.), avšak neuvádíme je, poněvadž mnoho jich vzniklo chybou tisku tak jako chyby v kvantitě vůbec.

Přestože má 2. vydání takové množství chyb, z nichž mnohé spadají i do oblasti mluvnice, přece se v něm na druhé straně jeví jakési snahy puristické, které odstraňují především lidové tvary v jazyce 1. vydání (*mám dát* *vybubnovat* na trh m. *mám nechat* v 1. vyd., *věnečky*, *prsty*, *líty*, *posunky* m. *věnečkami*, *prstami*,

lítami, posunkami; krásná holoubátka, žlutá housátka m. krásné holoubátka, žluté housátka; tancovala světla m. tancovaly, hodil je (koště) m. hodil ho.) Tyto odchylky uvádíme, stejně jako odchylky lexikální a stylistické, a to i takové, které vznikly chybou při tisku. Uvádíme je z celé knihy, nikoli jen z prvního sešitu. Činíme tak proto, aby byl zachycen obraz 2. vydání Babičky v úplnosti. V různorodých, která nenormalisujeme a která pro přehlednost oddělujeme podle kapitol, zaznamenáváme tedy všechny odchylky 2. vydání (hláskoslovné, tvaroslovné, lexikální a syntaktické) kromě odchylek pravopisných (kvantitu v to počítaje) a interpunkčních.

15, 14 která má veliké panství v Čechách, a sice jen několik mil vzdálenosti] která má veliké panství a sice panství Náchodské v Čechách, které jen několik mil vzdálené — 15, 26 a k vnoučátkům] a vnoučátkům — 15, 29 truhlu, kolovrat] truhlu, v loktuši svázané peřiny, kolovrat — 16, 17 na rukou kojence, děti] na rukou nejmenší děvčátko které začínalo teprv běhat a mluvit také ještě neumělo. Děti — 16, 23 přistrčila jí malého kojence] přistrčila ji boubelatou Adelku — 17, 8 starší z obou chlapců, zpolehounka] starší z obou chlapců čtyřletý zpolehounka — 17, 12 Barunka, odstrčila ho] Barunka, která byla již pět let stará odstrčila ho — 21, 1 Paní Prošková měla v pokojích moderní nábytek] Paní Prošková měla ve větším z dvou pokojů který měl čtyry okna a kde spala ona i pan Prošek a na kolíbce Adelka vedle maminky a kde se také při domácích slavnostech obědovalo, aneb svačina strojila moderní nábytek — 21, 31 lože Barunčino, která spávala s babičkou] lože Barunčino, která si vyprosila od maminky že bude spát s babičkou. — 22, 32 od dcer z Vídně] od dcery z Vídně

26, 5 šla se podívat, je-li] šla se podívat do vedlejšího pokoje je-li — 27, 24 zlatohlávek (lilium martagon).] zlatohlávek. — 28, 10 světýlek ani vodníka] světýlek, ani hastrmana — 28, 33 kde se třpytily] kde se třpytilo

31, 17 „Nehrdlouhejte!“] „Nelžete!“ — 31, 28 olše;] olše a vrby; — 31, 32 každý kořínek a dlouho, dlouho by to trvalo, než by přišel k cíli,“ poučovala] kořínek“ poučovala — 32, 2 nebude moci dále?“ ozval se Vilém.] nebude moci dále?“ — 32, 7 ptala se Adelka] ptala se Barunka — 32, 30 Děvčátko si zhluboka vzdychlo] Barunka si zhluboka vzdychla — 32, 32 přezděl Adelku „že je malá hastrmanka“. Adelka zakroutila rusou hlavinkou a povídala] přezděl Barunku: „že je Barunka hastrmanka.“ Barunka zakroutila hlavou a povídala — 34, 22 chudince mnohdy až k pláči] chudince až k pláči — 35, 12 lidem k radosti bývá] lidem k užítku bývá — 37, 3 z hor Krkonošských, který] z hor Krkonožských, z Maršendorfu, který — 37, 21 kdo má je rád] kdo je má rád

40, 4 měla košík, v němž] měla dlouhý kulatý košík z rákosu pletený s kulatým záklopkem v němž — 40, 21 nebezpečná,

v létě si z toho] nebezpečná. To chodili buď do Studnic aneb na Červenou hůř, do obou dědín byla cesta schůdnější. V létě si z toho — 41, 29 mezi lidem v módě] mezi lidem v módě jen u paní Proškové, pila se káva — 42, 12 z pazdery nad hospodou; otec jejich] z pazdery nad hospodou. Bývala to pazderna ale když se tam flašinetlář se ženou a dětmi přistěhoval vystavěl jim hospodský chaloupku a měli tam sednici a kuchyň. Otec jejich — 43, 1—14 Tatiček ji dostal na Červené Hůře, byla tlustá] Tatiček ji dostal na Červené Hůře, to byly vevery, tatiček potkal mysliveckého mládence a ten nesl tři vevery, které zastřelil, pro výra; i prosil ho tatiček aby mu je dal, že slyšel že jsou vevery dobré a chutnější maso mají než mladý zajíček — proto že se živí jen lískovými oříškami a mládenec mu je dal a povídal mu že je to pravda, že jsou dobré. A tatiček je přinesl domů a stáhl je a mamička nám je upekla a uvařila nám bandory a tak jsme měli dobrý oběd. A když Mančinka k nám přišla dala ji mamička také kousek. — Onehdy přinesla nám máma ze dvora; děvečka paní správcové, zardousila při krmení slejškami husu, a museli jí zaříznout a paní ji nechtěla a tak ji dala mamičce a měli jsme na kolik obědu masa, sádlo na dlouhý čas...“ — 43, 30 jediné proto, že jedli kočky a všelicos prý, co by] jediné proto, že jedí vevery, co by — 44, 23 o kramolenských zlodějích a o kriminálu] o Kramolenských drabech a o kryminálu — 48, 3 Vlněné houně, panáčku, na přikrývání] Vlněné huně, panáčku, vojákům na přikrývání — 48, 17 do práce jako hrom] do práce jako oheň

52, 9 ráda lezla] ráda lezla a babičce přinesla — 53, 8 do ní naložili] do ní uložili — 54, 24 to vše] to všecko — 60, 1 jako labuť] jako kment — 61, 22 máslo i pivo] máslo a pivo — 65, 24 že je Viktorka hrdá] že je Viktorka hrda — 65, 32 co měl koukat na oltář] co se dívat měl na oltář — 71, 30 na tebe koukat] na tebe dívat — 72, 24 všecku svoji sílu] všechnu svoji sílu — 72, 32 na zelené jetelině] na zelený jetelině — 75, 28 šťastna] šťastná — 76, 17 žžavé] žhavé — 78, 3 ať také ona nezapomíná, že se] ať také ona nezapomíná na svůj, že se — 78, 24 co jí byla] což jí byla — 81, 23 uškubla] ušklubla — 82, 17 změněna již.] změněna. — 82, 20 postavila se jako statue a nic —] postavila se mlčky u dveří a zůstala stát — 86, 18 díval, pak povídal] díval, a pak povídal

90, 9 hedbáví] hedvábí — 96, 8 pak přece jen] pak jen přece — 96, 11 převládala] převládla — 99, 25 nemají hlad, a měly, neboť] nemají hlad, neboť — 100, 17 přistoupla] přistoupila — 101, 7 postoupit] podstoupit — 102, 9 pokoj a bylo] pokoj, bylo — 105, 29 stálé] stále

113, 29 poručení] poroučení — 117, 4 by při ruce byla] aby při ruce byla — 118, 33 český] česky — 120, 14 člověk! Ani] člověk; ani — 123, 10 to jsem já dávno] to jsem dávno

127, 27 pomyslete, on ten] pomyslete, ten — 129, 18 třese to ním] třese to s ním — 131, 15 krásné holoubátka] krásná holoubátka

136, 8 „Já také slyším.“] *vypuštěno* — 139, 5 vrchy plátna] vrhy plátna — 139, 12 mám nechat] mám dát — 139, 20 velikou] velkou — 139, 25 po žebříku] po řebříku — 140, 9 bude tedy mít] bude mít — 144, 18 věnečkami] věnečky

146, 8 vlašovice] vlašťovice — 146, 14 vlašťovičky] vlašťovičky — 148, 24 takový strach] strach — 149, 16 že na babiččina slova pamatovat budete] že na babiččina slova nezapomenete a si je vždy pamatovat budete — 149, 32 vlašťovice] vlašťovice — 149, 33 velikých] velkých — 150, 24 z těch krásných krav, zvláště z těch, co šly] z těch, co šly — 151, 3 západu pak] k západu pak — 152, 22 za dlouhých mlhavých] za dlouhých a mlhavých — 154, 12 všechny písmenka] všechna písmenka — 156, 23 ženské] ženský — 156, 32 to si ale nedávejte svoji] to si nedávejte svou — 158, 7 ze dvou] z dvou — 158, 18 budu si myslím] budu myslím

159, 28 čista a zdráva] čistá a zdravá — 162, 23 vyložena] vyložená — 163, 3, prstami] prsty — 165, 4 hodní, vlídní lidé] hodní lidé — 165, 29 povídávala] povídala — 166, 15 lítami] lity — 166, 18 posunkami] posuňky — 169, 20 řehtali] rehtali — 169, 24 ukazovala] okazovala

171, 21 buličí očko] buličí oko — 173, 12 kolik dní] několik dní — 173, 32 horské] pohorské — 174, 9 nahoru,“ pravil a] nahoru,“ a — 174, 10 na stráň, Stračka] na stráň. Stračka — 175, 26 voda se takovou] voda se s takovou — 176, 7 k ní přebrodit se snažil] k ní se přebrodit snažil — 176, 11 místami] místy — 176, 22 nebylo ale ani památky] nebylo ani památky — 177, 14 tancovaly světla] tancovala světla — 177, 15 hodě ho] hodě je — 183, 3 neměla brát] neměla od ní brát — 183, 20 rádi učit] rádi učiti — 184, 15 myslila] myslela

185, 5 žluté její housátka prostrkovaly] žlutá její housátka prostrkovala — 185,6 ty housátka] ta housátka — 188, 28 muchu] mouchu — 190, 28 co dělat, Jiří] co dělat. Jiří — 190, 30 dále studýroval. Ale strýc že mu to vymluvil, že mu představil, jak] dále studoval. Ale strýc že mu to vymluvil, jak — 191, 2 prospíval i v řemesle] prospíval v řemesle — 191, 6 dříve ještě v Čechách] dříve v Čechách — 191, 25 přitom tak pěkně urostlý] přitom tak urostlý — 194, 31 vzal do náručí a skoro s pláčem povídal: „Vidíš, Madlenko, já jsem nešťastný člověk;] vzal do náručí a skoro s pláčem nešťastný člověk — 198, 10 šťastna] šťastná — 198, 31 on nerad komu co řekne, nerad by si hosty zradil] on nerad by si hosty zradil

201, 16 velmi dobře líbila] velmi líbila — 201, 23 jako živa] jako živá — 202, 17 My nezařezujem] My nezařezujeme — 205, 6

co jí hlavou prolítlo] co jí hlavu prolítlo — 205, 25 začal zase Beyer] začal zase pan Beyer — 205, 26 které] která — 206, 31 zastydl jsem se] zastyděl jsem se — 207, 5 strefila] trefila — 207, 26 jako to] jak to — 208, 24 tolikráte] kolikráte — 212, 31 všední den, když budu] všední den, a když budu

213, 8 vlašťovičky] vlašťovičky — 215, 23 jak hora] jako hora — 215, 25 ukazovala] okazovala — 218, 8 lépe k němu hodí] lépe hodí — 221, 22 pro čistý fěrtoch] pro fěrtoch — 223, 33 takovéto kvítka] takováto kvítka — 225, 23 byla tmavší a tmavší] byla tmavší — 225, 28 tak jeho zvyk] tak zvyk — 226, 33 vzteklice v povětrí lítaly] vzteklice lítaly — 229, 34 děkuju] děkuji

238, 1 komteska] comtessa — 238, 3 obrátily] obrátila — 243, 5 jaké jídla] jaká jídla — 243, 12 toť zavdalo] to zavdalo — 243, 26 tóny klarinetu] tony klarinetů — 244, 4 nastalo zase divení] nastalo divení — 244, 8 má také po námluvách] má po námluvách — 245, 23 těžká od pití klímala] těžká klímala — 248, 1 blažena] blažená — 248, 2 všecka] všechna — 251, 14 a tehdy] a tedy

* * *

Jména některých postav z Babičky jsou uvedena v životopisných poznámkách, které si Němcová heslovitě zapsala na listy chované dnes v literárním archivu Národního musea v Praze. Po prvé je otiskl V. Vávra (Korespondence a zápisky Boženy Němcové, Praha b. r. [1913], str. 381) s názvem Zápisky Boženy Němcové z vlastního života), naposled je otiskuje Mil. Novotný v Životě Boženy Němcové I (Praha 1951, str. 39 a 111). Záznamy vztahující se k Babičce jsou tyto:

Babička. — Věnečky sv. Jana. — Bláznivá Viktorka. — Jakub Míla. — Zámek R. — Kněžna a její dvůr. — Comtessa. — Zbořeniny Riesenberské. — Kostel boušinský (pověst). — Můj otec. — Bratr Jan. — Žernov a mlýn pod ním. — Dlouhý Mojžíš. — Chůze do školy. — Myslivec Sedláček. — Sk. [Skalická] škola. — Paní kmotra. — Jejich domácnost. — Povídání o Rusech. — Cesty s Janem do školy. — Bažantnice. — Dubina. — Marinka z mlejna, její otec, matka. — Pěkná Kristla. — Vlach Picolo. — Mošinka. — Krajíce. — Jakub Míla, krásný sedlák. — Cesty do kostela. — Boží tělo. — Doroška, poutnice mariecelská. — Slavné obžinky.